

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU” CLUJ-NAPOCA

**Învățământul preuniversitar în limba maghiară din
România: repere clujene (1948-1989).**

O perspectivă sociologică

Teză de doctorat

Rezumat

Conducător de doctorat:

C.S.I Dr. Stelian Mândruț

Doctorand:

Salánki Zoltán

2021

Învățământul preuniversitar în limba maghiară din România: repere clujene (1948-1989).

O perspectivă sociologică

Rezumat

Cuvinte cheie: educație, școală, învățământ în limba maternă, școlarizare în limba maghiară, naționalități conlocuitoare, oportunități educaționale, sistem de organizare a învățământului, niveluri de învățământ, elevi înscriși, învățământ primar, învățământ general, învățământ liceal.

Odată cu apariția ultimului studiu substanțial de factură restitativă, axat pe reconstituirea istorică a învățământului în limba maghiară din România în epoca comunistă, publicat în intervalul 1997-1998¹, dar și cu o cvasi-confirmare a concluziilor acestuia, prin Raportul Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România², dezbaterea asupra acestui subiect părea să fi ajuns la final. Disputele politice, mediatice, precum și inflexiunile opiniei publice, conexe soluționării unor dificultăți organizatorice curente, au păstrat o puternică amprentă ideologică, exprimate într-o cheie dialectică, a opozițiilor: român/maghiar, majoritar/minoritar, înființare/desființare, promovare/limitare.

O investigație preliminară a ogindirii tematice în scrisul istoric a reliefat existența unor abordări care, interpretând disonant aceeași realitate obiectivă, au enunțat verdicte opuse. Prin evidențierea în cheie ideologică a datului legislativ, în care, începând cu 1948, a fost prescrisă egalitatea de drepturi și obligații cetățenești, fără deosebire de naționalitate, în istoriografia română, conturată în răstimpul 1948-1989 sub atenta îndrumare a conducerii comuniste, a fost accentuată respectarea drepturilor educaționale ale „naționalităților conlocuitoare”. În contrapondere, filonul interpretativ al istoriografiei maghiare s-a centrat pe ideea conform căreia, majoritatea reglementărilor normative conexe domeniului educațional, subsumate politicii de asimilare culturală și identitară a „naționalităților conlocuitoare”, concretizate de către autoritățile statale, au afectat în mod dramatic posibilitățile de școlarizare în limba maternă.

---

¹ Vincze Gábor, *A romániai magyar kisebbség oktatásiügye 1944-1989 között*, în „Magyar kisebbség – nemzetpolitikai szemle”, Serie Nouă, partea I, III, 1997, nr. 3-4 (9-10), p. 375-403 și partea a II-a, IV, 1998, nr. 1 (11), p. 289-319.

² Vladimír Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, *Raport Final*, București, Humanitas, 2007, p. 332-354.

După căderea comunismului, reșezarea societății pe principiile guvernării democratice, dar și reafirmarea minorităților etnice, ca actori politici și sociali activi ai procesului de adaptare a societății la noile realități existențiale, au reclamat ajustarea sistemului educațional și în acord cu dreptul la instruirea școlară în limba proprie. Totodată, orașul Cluj-Napoca, care în decursul dezvoltării sale istorice a reprezentat o componentă esențială a identificării socio-politice și etno-culturale a maghiarimii transilvănene, și-a redobândit importanța, în sens de areal local, câmp social și simbolic, devenind din nou locul central al expresiei aspirațiilor comunității maghiare autohtone.

Disputa ideatică, politică, dar și administrativă conturată pe parcursul ameliorării relațiilor româno-maghiare/majoritar-minoritare, printre ale cărei elemente centrale era și problematica învățământului în limba maternă/maghiară, controversă extinsă până înspre finalul primului deceniu postcomunist, dar și reverberațiile sale mediatice au încorporat în retorica aferentă un arsenal justificativ, care, invocând într-un registru conflictual istoria conviețuirii interetnice transilvănene, a întreținut o stare de tensiune socială, defavorabilă unei soluționări constructive a situației. Reactivarea unui discurs politic contradictoriu și contraproductiv, care acum agrega vulnerabilitățile economice ale țării cu sensibilitățile aferente temei identitar-etnice/naționale, dar și cu unele imagini distorsionate ale memoriei istorice, întipărite în mentalul colectiv, a fost în detrimentul unei restituiri imparțiale a realităților istorice specifice perioadei comuniste.

În lumina abordărilor contradictorii anterior menționate, parafrazându-l pe distinsul istoric, Neagu Djuvara, ne întrebăm în mod firesc: „*Unde este adevărul istoric?*”³.

Experiența cotidiană sau cum mai este aceasta denumită în larga paletă a științelor sociale, „simțul comun”, dar și alte asumții ale științelor exacte precum matematica sau statistica, ne sugerează faptul că adevărul este undeva „la mijloc”, „în medie”.

Un răspuns simplu, dar echivoc, precum cel din domeniul cunoașterii comune nu poate satisface curiozitatea științifică, menită să fundamenteze cu argumente raționale cunoașterea experienței umane. În consecință investigația de față, îmbinând două perspective de abordare, respectiv cea istorică și cea sociologică, propune, printr-o întoarcere în timp, într-un trecut istoric nu foarte îndepărtat, dar care constituie unul dintre subiectele relevante ale istoriografiei actuale, formularea câtorva lămuriri edificatoare asupra unor interogații precum: *Ce s-a întâmplat?*, adică descrierea fenomenului și *Cum a fost posibil?*, adică reliefarea posibilelor cauze.

---

³ Neagu Djuvara, *Există istorie adevărată?: despre relativitatea generală istoriei: eseu de epistemologie*, București, Humanitas, 2008, p. 109.

În circumstanțele saturării sferei de cunoaștere axată pe investigațiile restitutive, prezentul studiu a urmărit, prin invocarea perspectivei sociologice, augmentarea tabloului descriptiv și interpretativ al fenomenului studiat. Urmărind în primul rând inventarierea și descrierea evoluției specifice învățământului în limba maghiară din epoca comunistă, înțeleasă atât în sensul înlănțuirii temporale a realităților educaționale specifice vremii, cât și în cel al contextualizării socio-politice a realităților educaționale demersul cercetării este în esență unul istoric-descriptiv. Valența de sorginte sociologică este conferită pe de o parte de metodologia analizării datelor recenzate, iar pe de altă parte de jaloanele interpretative specifice sociologiei educaționale, care asumă dezbateri privind: caracterizarea sistemelor educaționale, evidențierea legăturilor dintre obiectivele prescrise în sfera reglementărilor legislative și maniera concretizării acestora, dar și identificarea unor practici instituționale și sociale care au conferit specificitatea fenomenului.

Subsumat acestei direcții de cercetare, obiectivul secundar a reclamat constituirea unui documentar statistic al învățământului în limba maghiară, aferent răstimpului 1948-1989, inventar nematerializat până în prezent. Într-o primă fază, prin documentarea și sistematizarea datelor culese, a fost întocmit un inventar statistic, care, pe parcursul a 40 de ani, să redea devenirea învățământului de limbă maghiară din România. Prin intersectarea mai multor planuri de analiză precum: fructificarea critică a informațiilor oferite de către cercetările anterioare, raportarea situației analizate la tendințele naționale, la contextul social-economic și legislativ, au fost evidențiate resorturile structural-instituționale care au modelat întreaga organizare a învățământului. Caracterizarea tiparelor de inventariere utilizate în diferite etape evolutive, cât și particularizarea tendințelor naționale în arealul local clujean au constituit sursa identificării unor practici instituționale și a sensului acestora în raport cu diferitele posibilități de interpretare a fenomenului educațional.

Metodologia de abordare a temei a îmbinat metodele specifice cercetării istorice: culegerea datelor prin documentare tematică, bibliografică, prin studierea scrisului istoric, cercetarea documentelor de arhivă, apelul la surse primare, reprezentate de o serie de consemnări statistice, edite și inedite, neutilizate până în prezent în investigarea temei, cu cele analitice din sfera științelor sociale: metoda analizei datelor statistice și cea a studiului de caz. Fiind orientată preponderent spre descrierea cât mai fidelă a realităților educaționale, înțelese în sensul relevării și analizării evoluției cifrelor de școlarizare și a rețelei instituționale, prin contextualizarea legislativă și socio-politică, cercetarea a avut un caracter exploratoriu, oferind totodată posibilitatea extinderii spațiului hermeneutic, prin conturarea

celor mai plauzibile evidențe cauzale, respectiv a unor direcții interpretative complementare în raport cu investigațiile anterioare.

Expunerea a fost structurată în trei planuri epistemice. Planul teoretic, alcătuit din capitolele 1 și 2, prezintă reperle istorice, scrisul istoric și contextul social de manifestare al procesului investigat. Planul intermediar, redat în capitolul 3, sintetizează, prin filtrul jaloanelor teoretice materialul documentar al investigației, asigurând astfel fundamentele etapei ulterioare. Planul aplicativ, alcătuit din capitolul 4 și 5 înfățișează reperle empirice ale unei cunoașteri generale, a prefacerilor din plan național, dar și cele proprii unui caz particular, al prefacerilor educaționale clujene. În această ordine de idei, redarea tematicii a fost structurată în cinci capitole prezentate în cele ce urmează.

Capitolul *Istorie și istoriografie* este dedicat unei încadrări tematice din perspectivă istorică. Mai întâi sunt redate succint instituțiile precursore ale învățământului în limba maghiară din arealul geografic transilvănean și cel clujean. La data declanșării reformelor politice și sociale din 1948, care au cuprins întreaga sferă existențială autohtonă, educația școlară instituționalizată în limba maghiară se derula printr-o rețea școlară formată preponderent din școli de sine stătătoare, elementare și secundare, dintre care cele situate în zonele urbane aveau o tradiție îndelungată, izvoarele istorice referitoare la acest subiect consemnând apariția primelor școli parohiale, în secolul al XIII-lea. Anterior metamorfozei școlare din 1948, aproximativ jumătate din rețeaua școlară era administrată de către cultele confesionale specifice comunității maghiare, ceea ce a creat fundalul primelor dificultăți organizatorice conexe etatizării învățământului.

În perioada comunistă, 1948-1989, prefacerile specifice învățământului în limba maghiară au debutat sub auspiciile integrării ei, cu drepturi și obligații depline, în sistemul național de educație. Evoluțiile înregistrate în intervalul 1948-1989, contrare celor de dezvoltare viguroasă a învățământului național, erau disonante față de așteptările comunității maghiare autohtone. În contextul politic dominat, cel puțin ideologic, de spiritul „cooperării fructuoase” și al „apropierii dintre naționalitățile conlocuitoare și poporul român”, cât și în baza prevederilor din Constituția Republicii Populare Române din 1948, și a celor din Decretul nr.175/1948 pentru reforma învățământului, maghiarii erau încrezători în concretizarea posibilităților de promovare, a propriei expresii etno-culturale și sociale.

Spre finalul perioadei de timp care a însumat patruzeci și doi de ani școlari, în pragul răsturnării regimului dictatorial, una dintre nemulțumirile cel mai des invocate de către membrii comunității respective privea restrângerea oportunităților de instruire în limba maternă.

Problematika „învățământului în limbile naționalităților conlocuitoare” din perioada comunistă a fost evocată, în presa vremii, în literatura pedagogică, în cea politică, dar și în scrisul istoric. Totodată ea a fost o prezență recurentă a discursului oficial, dar mai ales sub forma apologiei ideologice a „apropierii dintre tinerii de toate naționalitățile”. În circumstanțele manipulării politice a opiniei publice, cunoașterea realităților, tot mai restrictive, a fost mereu cenzurată. De regulă, concluziile tratărilor mai aplicate, erau aprioric formulate, structura retorică, ideologic expresivă, fiind politic dictată. Astfel, până în 1989, scrisul istoric autohton, conturat în asentimentul autorităților comuniste, a reliefat ideea respectării drepturilor și oportunităților educaționale în limba maternă.

Spre deosebire de orientarea anterior menționată, la inițiativa unor lideri de opinie ai comunității maghiare, începând cu anii '70 s-a conturat un curent de sensibilizare a opiniei publice cu privire la reducerea posibilităților de instruire în limba maternă, concretizat prin redactarea unor memorii sau scrisori deschise adresate autorităților statale. În anii '80, pe fondul accentuării disputei istoriografice româno-maghiare, referitoare la tratarea partinică a sensibilei probleme istorice a Transilvaniei, în istoriografia maghiară au apărut o serie de lucrări, care, prin sublinierea limitării învățământului în limba maternă, înfățișau cursul defavorabil al drepturilor de exprimare a identității lingvistice, culturale și sociale a minorității maghiare din România.

După 1989, în circumstanțele care reclamau cu celeritate atât o ajustare socio-politică, cât și o reflectare analitică asupra actualității vremii, în istoriografia română, tematica evocării prefacerilor educaționale a devenit una marginală. Ulterior, după circa un deceniu, asumarea treptată a unor direcții noi de cercetare s-a concretizat prin publicarea unor investigații critice referitoare la problematica învățământului din perioada comunistă, dar fără a aduce contribuții notabile în privința situației specifice „naționalităților conlocuitoare”.

Concomitent, dat fiind interesul cercetătorilor maghiari pentru reconstituirea istorică a propriului destin sub comunism, dar și accesul nestingherit la sursele arhivistice, revigorarea studiului retrospectiv al învățământului în limba maternă din România, s-a materializat prin conturarea unor lucrări cu caracter descriptiv, însă în pofida unei înfățișări mai amănunțite a prefacerilor educaționale, elaboratele trădau un partizanat ideologic. În mod asemănător evocărilor anterioare, specifice scrisului istoric maghiar, cele publicate după 1989, referitoare la învățământul „naționalităților conlocuitoare” din perioada comunistă, acuzau defunctul regim de materializarea unor politici naționaliste menite să conducă la asimilarea etnoculturală.

Chiar dacă tratările specifice scrisului istoric din perioada comunistă au relevat o puternică ecranare a tratării tematiche, nici lucrările proprii istoriografiei maghiare nu au fost lipsite de partinătăți interpretative. Majoritatea lucrărilor au tratat prefacerile educaționale specifice învățământului în limba maghiară preponderent prin prisma reorganizării rețelei școlare, fapt care a indus distorsiuni semnificative în evaluarea oportunităților de instruire în limba maternă. În lipsa fundamentării afirmațiilor pe analize concludente ale evidențelor structurale, ambele au fost supuse subiectivității cercetătorilor și contaminate ideologic.

Din cauza caracterului contradictoriu al puținelor evidențe școlare publicate, majoritatea evocărilor istorice au fost elaborate prin surprinderea efectelor reglementărilor legislative sau a evenimentelor politice asupra structurii instituționale. Puținele seturi de date valide din perspectiva unei contextualizări demografice, dar și din cea a comparației cu tendințele naționale au fost cele referitoare la răstimpul 1956-1959, publicate în *Anuarul Statistic Al Republicii Populare Române, 1959*. Adiacent au mai fost publicate în volume de autor și evidențele specifice anului școlar 1979-1980, și parțial cele proprii intervalului 1976-1981, însă acestea din urmă fără posibilitatea contextualizării lor demografice. În consens cu diferitele perioade evolutive, descrierea procesului instructiv a rămas tributară atât unei viziuni ideologice, prezente în discursul politic oficial și în scrisul istoric din etapa comunistă, cât și unui recul, de după 1989, al încercărilor - deseori contaminate de ideologia autodeterminării naționale - de reafirmare identitară și politică a minorității maghiare din România. Acest context a contribuit la menținerea faliei dintre opiniile divergente, privind drepturile educaționale minoritare, exprimate în multiple paliere: cel istoriografic, cel al literaturii de specialitate, cel al dezbaterilor politice, mediatice, dar și cel al opiniei publice.

Aceleiași categorii a investigației de factură teoretică îi aparține și capitolul intitulat *Contextul socio-politic, legislativ și organizatoric*. În subcapitolul referitor la cadrul social de manifestare a prefacerilor din învățământ au fost invocate acele procese socio-politice și economice care, prin consistența și amploarea lor, puteau alcătui factorii structurali ai schimbării, într-un anumit sens coerent și identificabil prin inflexiunile înregistrate în domeniul școlarizării sau a rețelei școlare. Așadar au fost luate în considerare patru categorii de procese și anume: evoluția demografică, în sens de: modificare a ponderilor reprezentării populației maghiare în populația țării și evidențele specifice procesului urbanizării; modificările administrativ-teritoriale, care au urmărit impunerea controlului politic și economic prin centralizarea decizională și limitarea circuitului decizional/creșterea operativității economice prin planificare cincinală; decizii majore de ordin politic conexe atitudinii statale în raport cu „naționalitățile conlocuitoare”, și cadrul normativității

legislative directe privind învățământul. În această fază a cercetării, cadrul legislativ, cel mai relevant pentru organizarea și funcționarea sistemului educațional a fost tratat mai detaliat.

Cele mai evidente reglementări educaționale, dar și cele mai analizate în istoriografia temei, au fost acelea care au avut un impact structural major și anume: Decretul nr. 175/1948 pentru reforma învățământului și Legea nr. 2/1968 privind învățământul în RSR. Acestea au instituit două modele organizatorice distincte și cu obiective semnificativ diferite. Deși din perspectiva dreptului constituțional poate fi considerată nelegitimă, prima reglementare a ținut, alături de un șir de acte normative subiacente, profesionalizarea cu celeritate a tinerilor, selectați cu precădere din rândul muncitorimii și țărănimii. Un alt obiectiv, care doar cu indulgență poate fi denumit educațional, a constat în procesul alfabetizării. Acestea, împreună, au alcătuit ceea ce într-un termen ideologic era considerat extinderea învățământului. În practica organizatorică, deși prin Decretul 175/1948 era prescris ca obiectiv atingerea unității de structură organizatorică și curriculară, prin prevederile acestui decret și a normelor ulterioare s-au instituit rute educaționale alternative pentru legitimarea „educațională” și politică a clasei muncitorești precar instruite. Spre deosebire de strategia normativă, schimbătoare și incoerentă în raport cu obiectivele prescrise în 1948, prevederile Legii 2/1968 au conferit stabilitate, și unitatea structurală necesară dezvoltării sistemului. Măsurile adoptate acum, aveau însă precedente normative asumate prin HCM 1380/1956 pentru îmbunătățirea învățământului de cultură generală, care au prescris generalizarea învățământului de 7 ani și diversificarea celui mediu de cultură generală, prin înființarea unor licee de specialitate.

În ceea ce privește învățământul în limba maternă a „naționalităților conlocuitoare”, analiza conținutului noțional al acestor prescripții cu caracter general releva, în plan teoretic, două tendințe evolutive de sens contrar: una descendentă, manifestată prin destructurarea sferei organizatorice, instituționale (de la *școli în limba maternă*, la *învățământ în limba proprie*, iar ulterior, *folosirea limbii materne în învățământ*), iar alta ascendentă, conturată prin creșterea duratei de studiu în limba maternă (datorită extinderii și generalizării învățământului obligatoriu, de la 4 ani în 1948, la 10 ani în 1978). Așadar, se putea constata faptul că legile fundamentale erau contradictorii și imprecise pentru organizarea practică și coerentă a subsistemului de instruire adresat comunităților etnice. În aceste circumstanțe, reglementarea învățământului în limba maghiară s-a realizat preponderent în sfera normativă secundară, mult mai expusă unor influențe circumstanțiale.

Capitolul *Un documentar statistic* înfățișează etapele procesului de documentare, inventariere și selecție a datelor semnificative pentru fundamentarea principalului obiectiv

asumat al investigației. O analiză critică a acestora, dar și organizarea lor într-un documentar de date statistice privind școlarizarea în limba maghiară, au constituit reperele esențiale pentru evaluarea, aprecierea cât mai apropiată de realitățile vremii a prefacerilor structural-instituționale specifice.

La mai bine de două decenii după abandonarea cenzurii comuniste privind investigarea domeniului, în urma unei documentări preliminare a temei, am constatat deficiența unui tablou statistic adecvat, necesar și suficient, pentru ilustrarea sistematică a prefacerilor structurale specifice instrucției în limba maghiară. Prin evoluție structural-instituțională ne referim la modificările următoarelor componente ale sistemului de învățământ: organizare și funcționare instituțională, edificarea pe tipuri, cicluri, profiluri și filiere educaționale, structurarea instituțională pe unități și secții, efective școlare și personal didactic, în cazul de față având în vedere diferențierea aspectelor menționate conform criteriului limbii de predare. Desigur o evaluare cuprinzătoare a acestui complex de elemente interdependente ar constitui fundalul ideal al interpretării fenomenului, însă, în concordanță cu perspectiva interpretativă asumată, și anume aceea de a sublinia rezonanța prefacerilor asupra beneficiarilor direcți (elevii din comunitatea maghiară), dar și cu limitările obiective ce țin de volumul arhivei de date descriptive și timpul fizic alocat cercetării, validitatea argumentării poate fi asigurată prin restrângerea variabilelor. Astfel, reperul ales, pentru prezenta analiză, înfățișează cifrele de școlarizare aferente procesului instructiv. Această opțiune a fost confirmată de către diverși autori, indiferent de orientarea istoriografică sub egida cărora au publicat, care, chiar și în condițiile fragmentării datelor aferente intervalului 1948-1989, au evidențiat valențele ilustrative ale acestui parametru descriptiv.

Anterior acestei inventarieri, cele mai temeinice și complete situații statistice anuale utile din perspectiva tratării comparative, invocate în studiile privind învățământul în limba maghiară au redat inventarul structural pentru cel mult 5 ani consecutivi. În urma demersului prezent de recenzare, au fost redate datele continue, cel puțin în privința cifrelor de școlarizare, aferente intervalului 1955-1989, și încă doi ani, cel de început 1948/1949 și 1950/1951, în total situația pentru 37 ani școlari din 42.

Precizarea detaliată a modalităților de documentare, culegere și completare a datelor, dar și analiza critică a recenziilor școlare au constituit premisele întocmirii unui inventar obiectiv și valid în raport cu realitățile vremii. Astfel, documentarul învățământului preuniversitar cu predare în limba maghiară poate constitui baza unor reevaluări privind diferitele aspecte tematice, un reper comparativ în vederea evidențierii unor evoluții locale, dar și un suport deschis în vederea unor completări ulterioare.

Utilizând evidențele anterior inventariate, în primul capitol al investigației aplicate *Evoluția învățământului în limba maghiară (1948-1989)* au fost evidențiate evoluțiile circumscrise preponderent de modificările cifrelor de școlarizare, a cuprinderii școlare, proprii învățământului preșcolar, primar și gimnazial, liceal și profesional cu predare în limba maghiară, dar și cursul școlarizării în termenii oportunităților de instruire în limba maternă. În mod ineluctabil deslușirea sensului prefacerilor specifice învățământului în limba maghiară ar fi fost iluzorie fără raportarea la tendințele din plan național. Raportarea anterior amintită situează momentul de inflexiune prin care în cele două planuri evolutive distincte s-au înregistrat tendințe de sens contrar, defavorabile instruirii în limba maternă, în anul 1956. Suprapunerea factorilor determinați specifici intervalului 1956-1968, a evidențiat o cauzalitate agregată a factorilor demografici, instituțional organizatorici, dar și o serie de practici instituțional-birocratice, a căror influență moderată a fost estompată de intensitatea celor politic asumate prin unificările școlilor maghiare cu cele românești, prevăzute în planurile de îmbunătățire a învățământului de cultură generală din 1956.

În ceea ce privește perspectiva tendințelor reliefate de oportunitățile de școlarizare, unul dintre sensurile detectabile la toate nivelurile școlare este faptul că, în cazul instruirii în limba maternă, poate fi relevată o proporționalitate inversă între accentuarea obligativității anilor de instituționalizare școlară și restrângerea oportunităților educaționale. Pe măsura generalizării diferitelor trepte școlare, cu excepția fazei de diversificare a învățământului liceal din anii '70, oportunitățile de școlarizare în limba maternă s-au redus.

Situarea acestor evoluții, distincte în raport cu tendințele naționale, în contextul demografic justifică delimitarea a cinci etape evolutive proprii evoluției învățământului în limba maghiară.

Într-o primă etapă, cea dintre anii 1948- 1950, impulsul schimbărilor declanșate de reforma învățământului din 1948, care a introdus gratuitatea învățământului elementar de 7 clase, a fost propice unei împliniri a oportunităților educaționale, susținută și de menținerea unei structuri organizatorice și administrative locale specifice.

Următoarea perioadă, cuprinsă între 1951 și 1955, a fost cea mai echilibrată în privința afirmării dreptului la educație în limba maternă, cuprinderea școlară a copiilor de naționalitate maghiară fiind proporțională cu ponderea populației maghiare în populația țării. În virtutea unor circumstanțe socio-structurale favorabile preexistente, învățământul în limba maghiară avea inițial un avantaj în raport cu tendințele naționale. Existența unei rețele școlare mai dense decât cel din palierului național și gradul mai mare de urbanizare a populației de etnie maghiară, a menținut învățământul la cote satisfăcătoare în raport cu

aspirațiile comunității. Contextul politico-administrativ al centralizării și planificării statale din 1950, precum și ideologizarea învățământului au conturat însă, un fundal al pantei descendente pe care a intrat învățământul în limbile minorităților.

Ulterior, în intervalul 1956-1967, pe fondul unei politici statale defavorabile minorității maghiare și care viza întărirea elementului românesc în sfera politică, administrativă și economică locală din regiunile transilvănene cu o pondere însemnată a populației maghiare, anul 1956 a marcat debutul unui declin, care s-a menținut până după 1967. În acest interval de timp, două evenimente majore au influențat cursul educației de limba maternă: unificarea școlilor minorității maghiare cu cele românești și Revoluția Ungară. Circumstanțele conexe politicii externe și interne a României în raport cu Revoluția Ungară din 1956 și ecoul autohton al mișcării revoluționare maghiare, au temporizat o vreme procesul comasărilor școlare, care, continuat între 1959 și 1961, a dus la înjumătățirea rețelei școlare de sine stătătoare. Metamorfoza instituțională a generat, până în 1967, restrângerea cu cca. 40% a oportunităților de școlarizare în limba maternă.

Între 1968 și 1984 s-a conturat următoarea fază evolutiv distinctă. Adoptarea noii reforme educaționale din 1968, care atesta atât consolidarea învățământului general, cât și adaptarea sistemului la de noile realități socio-politice, a relevat o tendință de stabilizare în evoluția învățământului adresat minorităților, care s-a concretizat inițial în cursul primar și ulterior în cel gimnazial și post-general. Între 1973 și 1984, spre finalul acestei perioade, s-au înregistrat fluctuații de mică intensitate ale oportunităților când, pe fondul intenției de generalizare a învățământului de 10 ani, diversificarea liceelor de specialitate s-a soldat cu sistarea învățământului profesional.

Din a doua jumătate a anilor '80 până în 1989, s-a intrat într-o nouă fază de declin, accentuată îndeosebi în privința învățământului liceal. Circumstanțele defavorabile au fost de natură demografică, reducerea ponderii urbane a etniei maghiare, politico-economică, induse de izolarea internațională a regimului politic românesc, precum și instituțională. Reorganizarea rețelei școlare din 1982, când majoritatea liceelor cu profil de științe exacte au fost transformate în licee cu profil industrial, cât și noul val de unificări instituționale din 1985, în urma cărora au fost sistate ultimele licee de sine stătătoare cu predare în limba maghiară, și-au pus de asemenea amprenta asupra evoluției negative a învățământului de limba maghiară din țară.

În baza particularizării investigației, prin înfățișarea prefacerilor educaționale din arealul local, în capitolul *Învățământul școlar clujean (1948-1989). Studiu de caz: instruirea în limba maghiară*, a putut fi surprinsă existența a două planuri tematice descriptive

distincte: cel al continuității, reflectat de caracteristici precum: centralizare, politizare și ideologizare, și cel al secvențialității obiectivat prin intermediul unor caracteristici dominante, care au particularizat fiecare etapă evolutivă: alfabetizare, generalizare, specializare.

Complementar acestor caracteristici cu prezență continuă, cele temporale au ghidat metamorfoza domeniului educațional național, și implicit și cursul specific instruirii în limba maternă, conferind, prin filtrul datului existențial local, particularitățile descriptive și analitice ale celor trei etape evolutive.

Prima perioadă, 1948-1955, desfășurată sub imperativul alfabetizării și extinderii rețelei școlare, pentru a asigura accesul maselor la învățătură, a schimbat din temelii rațiunea procesului educativ, subsumând-o luptei de clasă. Din perspectiva comunității maghiare clujene, această fază a debutat cu dificultățile organizatorice aferente etatizării instituțiilor școlare, mare parte dintre acestea fiind anterior în administrarea cultelor recepte. Ulterior, în anul 1954, contextul schimbării strategiei de profesionalizare prin educație, a relevat, în pofida unei ponderi demografice mai consistente a maghiarilor, existența unui decalaj defavorabil instruirii în limba proprie, situație contrară tendinței generale manifeste la acea vreme.

A doua perioadă, 1956-1967, bazată pe generalizarea învățământului de 7 ani, a întâmpinat o serie de dificultăți, cauzate de atât de o evaluare defectuoasă a realităților demografice existente la vremea respectivă, cât și de starea necorespunzătoare a bazei materiale. Pentru învățământul în limba maghiară, această etapă a înfățișat o creștere treptată a disparității șanselor educaționale în raport cu populația majoritară

A treia perioadă, 1968-1989, focalizată pe diversificarea și dezvoltarea învățământului liceal, a reliefat într-o primă fază, specifică anilor '70, un curs favorabil dezvoltării învățământului național, dar caracterizată de incertitudine pentru minoritatea maghiară. O a doua fază, specifică anilor '80 a indicat, pe fondul unei deficiente gestionări financiare a sectorului educativ, o tendință de uniformizare a educației naționale, care în planul instruirii în limba maghiară din Cluj-Napoca s-a soldat cu o dezinstituționalizare lingvistică. Datorită caracteristicilor particularizante conferite mai ales de evoluția învățământului liceal de limbă maghiară, care cu precădere spre finalul perioadei 1948-1989, era net inferioară în raport cu parametrii învățământului de limbă maternă din plan național, Clujul apare în configurația învățământului în limba maghiară din România, ca fiind un caz atipic.

Particularizarea tendințelor generale în arealul local a favorizat relevarea unor practici instituționale care au condus la restrângerea tot mai accentuată a posibilităților de satisfacere

a nevoilor de instruire în limba maternă. Printre cele mai evidente au fost procedurile, unitare la nivel național, de distribuire procentuală a cifrelor de școlarizare, respectiv neadekvarea criteriilor de efectuare a recensămintelor copiilor în raport cu structura etnică a populației.

În concluzie, inventarierea lucrărilor și documentelor care au urmărit relevarea conjuncturii educaționale specifice intervalului 1948-1989, a condus la delimitarea a două curente istoriografice majore, scrisul istoric românesc, respectiv cel maghiar. Analiza acestora și constatarea neajunsurilor fiecăreia, a constituit unul dintre argumentele esențiale ale reevocării învățământului în limba maghiară din România prin prisma întocmirii unui documentar statistic specific.

Coroborând multiplele planuri ale analizei, respectiv cele ale contextului normativ, al evoluțiilor naționale, cât și cele manifestate în plan local, putem conchide că, în intervalul 1948-1989, evoluția învățământului adresat minorităților, a avut un curs distinct față de cea național în ansamblul său. În plan național, după un debut incert determinat de strategii educaționale contradictorii, evoluțiile constatate indică, până în 1989, creșterea constantă și viguroasă a oportunităților de școlarizare.

Tendențele evolutive specifice învățământului în limba maghiară au reliefat un curs contrar caracterizat prin fluctuații, care s-au soldat preponderent cu restrângerea oportunităților de studiu. Această perspectivă de evaluare evidențiază următoarele perioade evolutive majore. Prima, 1948-1955, a fost cea a egalității de șanse educaționale. A doua, 1956-1967, cea a restrângerii severe, cu cca. 40% a oportunităților de instruire în limba maternă. Fundalul cauzal al acestei evoluții l-a constituit destructurarea sistemului organizatoric bazat pe școli de sine stătătoare. A treia perioadă, 1968-1989, etapa fluctuațiilor cu tendință generală ușor negativă. După 1968, politicile educaționale au acționat mai degrabă în sensul obturării dezvoltării învățământului în limba maghiară decât în cel al restrângerii acesteia, păstrând atât structura instituțională, cât și cifrele de școlarizare în parametrii de siguranță împotriva oricăror posibilități de coagulare socială a unor forme de opoziție față de regim.

O privire de ansamblu asupra metamorfozei învățământului de limba maghiară din România, din intervalul 1948-1989, indică faptul că filonul descriptiv care reunește planul legislativ, cel organizatoric, precum și al oportunităților educaționale, poate fi cel mai concis surprins prin termenul de marginalitate. Pe fondul datului demografic, dar și al practicilor instituționale, ipostaza marginalității a generat fărâmițarea instituțională treptată, materializată ulterior în scăderea oportunităților de instruire în limba maternă.

Cuprinsul tezei:

Lista abrevierilor.....	Error! Bookmark not defined.
Lista tabelelor	Error! Bookmark not defined.
Lista figurilor	Error! Bookmark not defined.
Lista graficelor.....	Error! Bookmark not defined.
Introducere	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 1. Istorie și istoriografie	Error! Bookmark not defined.
1.1. <i>Instituții școlare precursoare</i>	Error! Bookmark not defined.
1.2. <i>Învățământul în limba maghiară din România (1948-1989) în scrisul istoric</i>	Error! Bookmark not defined.
1.2.1. Istoriografia română	Error! Bookmark not defined.
1.2.2. Istoriografia maghiară	Error! Bookmark not defined.
1.3. <i>Considerații concluzive</i>	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 2. Contextul socio-politic, legislativ și organizatoric .	Error! Bookmark not defined.
2.1. <i>Contextul social și politic</i>	Error! Bookmark not defined.
2.2. <i>Legislația și organizarea învățământului</i>	Error! Bookmark not defined.
2.2.1. Cadrul legislativ general	Error! Bookmark not defined.
2.2.2. Studiu de caz: naționalitatea maghiară.....	Error! Bookmark not defined.
2.3. <i>Observații sumative</i>	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 3. Un documentar statistic	Error! Bookmark not defined.
3.1. <i>Clasificarea și hermeneutica evidențelor educaționale</i>	Error! Bookmark not defined.
3.2. <i>Întocmirea documentarului</i>	Error! Bookmark not defined.
3.3. <i>Aspecte și limite specifice</i>	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 4. Evoluția învățământului în limba maghiară (1948-1989)	Error! Bookmark not defined.
Bookmark not defined.	
4.1. <i>Perspectiva cifrelor de școlarizare</i>	Error! Bookmark not defined.
4.1.1. Învățământul preșcolar	Error! Bookmark not defined.
4.1.2. Învățământul primar și gimnazial.....	Error! Bookmark not defined.
4.1.3. Învățământul liceal și profesional	Error! Bookmark not defined.
4.2. <i>Perspectiva drepturilor și oportunităților educaționale</i>	Error! Bookmark not defined.
defined.	
4.3. <i>Cauze, modalități de concretizare și efecte ale metamorfozei școlare</i>	Error! Bookmark not defined.
Bookmark not defined.	
4.4. <i>Etape ale evoluției</i>	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 5. Învățământul școlar clujean (1948-1989).	
Studiu de caz: instruirea în limba maghiară	Error! Bookmark not defined.
defined.	
5.1. <i>Perioada 1948-1955: Un nou orizont</i>	Error! Bookmark not defined.
5.2. <i>Perioada 1956-1967: Extinderea rețelei școlare</i> Error! Bookmark not defined.	
5.3. <i>Perioada 1968-1989: Instruirea liceală pentru toți</i>	Error! Bookmark not defined.
defined.	
5.4. <i>Conjugări temporale</i>	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	Error! Bookmark not defined.
Anexe	Error! Bookmark not defined.
Bibliografie	Error! Bookmark not defined.

Bibliografia selectivă a tezei:

Documente de arhivă:

- Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, fond Sfatul Popular al Regiunii Cluj, secțiunea Învățământ și Cultură, 1950-1965.
- Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN), fond Murvai László, Învățământul naționalităților conlocuitoare, România, 1950-1989.

Statistică. Demografie:

- Anuarul Statistic al RSR, 1959, Direcția Generală de Statistică, București, 1959.
- Documentar - învățământul cu predare în limbile naționalităților conlocuitoare, 1987-1988, Ministerul Educației și Învățământului, București, 1988.
- *Recensământul populației din 21 februarie 1956*, Direcția Centrală de Statistică, București, 1959.

Documente inedite:

- *Caietul Statistic al Municipiului Cluj-Napoca*, 1965-1986.

Periodice, colecții legislative:

- „Magyar kisebbség: nemzetpolitikai szemle”, 1995 -
- „Monitorul Oficial”/„Buletinul Oficial” al RPR/RSR, 1947 -
- Cazacu, Costache; Boiu, Olimpiu; Capril, Marcel; Chivulescu, Gheorghe; Dumitrescu, Emil; Lesviodax, Alexandru; Rămureanu, Virgil, *Repertoriul general al legislației în vigoare*, Editura Științifică, București, 1966.

Lucrări bibliografice:

- *Bibliografia istorică a României*, vol. I-VI (1944-1984), București, 1970-1985, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés*, I-III (A/F-Kh/M), Bukarest, 1981-1994, Kriterion.

Surse istorice:

- Nastasă, Lucian (ed., coord.); Andreescu, Andreea (ed.); Varga, Andrea (ed.), Minorități etnoculturale. *Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968)*, Fundația CRDE, Cluj-Napoca, 2003.

- Novák, Csaba Zoltán, *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965-1974*, Pro Print, Csíkszereda, 2011.

Cărți, studii, articole:

Lucrări generale:

- Babbie, Earl, *Practica cercetării sociale*, Polirom, Iași, 2010.
- Bottoni, Stefano, *Transilvania roșie. Comunismul român și problema națională 1944-1965*, ISPMN : Kriterion, Cluj-Napoca, 2010.
- Brubaker, Rogers; Feischmidt, Margit; Fox, John; Grancea, Liana, *Politică naționalistă și etnicitate cotidiană într-un oraș transilvănean*, ISPMN: Kriterion, Cluj-Napoca,, 2010.
- Copilaș, Emanuel, *Națiunea socialistă: politica identității în Epoca de Aur*, Polirom, Iași, 2015.
- Djuvara, Neagu , *Există istorie adevărată?: despre relativitatea generală istoriei: eseu de epistemologie*, Humanitas, București, 2008.
- Gaal, György, *Kolozsvár a századok sodrában: várostörténeti kronológia*, Kriterion, Cluj-Napoca, 2016.
- Giurescu, Dinu C.(coord.), *Istoria românilor*, vol. X, Univers Enciclopedic, București, 2013.
- Karnoouh, Claude, *Comunism/postcomunism și modernitate târzie*, Polirom, Iași, 2000.
- Mândruț, Stelian, *Între „culpabilizare” și „compromis”. Intelectualitatea universitară maghiară din Cluj „ante” și „post” 1956 în Rusan*, Romulus (ed.) *Anii 1954-1969: Fluxurile și refluxurile stalinismului*, „Analele Sighet”, VIII, Fundația Academia Civică, București, 2000, p. 790-821.
- Mureșanu, Camil, *Națiune, naționalism. Evoluția naționalităților*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația culturală Română, Cluj-Napoca, 1996.
- Olti, Ágoston, Gidó, Attila (eds.) *Minoritatea maghiară în perioada comunistă*, ISPMN – Kriterion, Cluj-Napoca, 2009.
- Sasu, Aurel , *Dicționarul limbii române de lemn*, Paralela 45, Pitești, 2008.
- Scholten, Jaap, *Tovarășul baron. O călătorie în lumea pe cale de dispariție a aristocrației transilvănene*, Corint, București, 2015.
- Tismăneanu, Vladimir; Dobrinu, Dorin; Vasile, Cristian, *Raport Final*, Humanitas, București, 2007.
- Varga, E. Árpád, *Erdély magyar népessége 1870-1995 között*, în “Magyar Kisebbség”, IV, 1998, nr. 3-4, p. 331-407.

Lucrări speciale:

- *** *Dezvoltarea și perfecționarea învățământului în RSR. Raport, iunie 1973*, Ministerul Educației și Învățământului, București, 1973.
- Braham, L. Randolph, *Education in the Rumanian People's Republic*, Office of Education (DHEW), Washington, D.C., 1963.
- Ceaușescu, Nicolae, *Dezvoltarea învățământului, științei și culturii în România*, Editura Politică, București, 1979.
- Enyedi, Sándor, *Oktatás*, în Diószegi, László; Süle R. Andrea (eds.), *Hetven év: a romániai Magyarság története, 1919-1989*, Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990, p. 74-88.
- Gergely, László, (coord.), *Învățământul în limbile naționalităților conlocuitoare din Republica Socialistă România*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982.
- Giurescu, Constantin C.; Ivanov, Igor; Mihăileanu, Nicolae; Moroianu, Dinu; Popescu Teiușan, Ilie; Stanciu, Ion; Todericiu, Dumitru; *Istoria învățământului din România*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
- Horváth, Réka, *Învățământul în limba maghiară. Constantele și variațiile unei probleme, 1918-2004*, în Ciobanu, Vasile; Radu, Sorin (coord.), *Partide politice și minorități naționale din România din sec. XX*, vol. II, Editura Universității „Lucian Blaga” – Techno Media, Sibiu, 2007, p. 107-119.
- Illyés, Elemér, *National Minorities in Romania: Change in Transylvania*, University Press Colorado, Boulder: East European Monographs, 1982.
- Koppándi, Sándor, (coord.) *A romániai magyar nemzetiség*, Kriterion, București, 1981.
- Kovács, B. András, *Szabályos kivétel. A romániai magyar oktatásügy regénye: 1918, 1944-1948, 1996.*, Kriterion, București – Cluj-Napoca, 1997.
- Rădulescu, Dan Constantin, *Învățământul românesc 1948-1989. Între derivă și recuperare instituțional-funcțională*, în “Calitatea Vieții”, XVII, nr. 3-4, 2006.
- Vincze, Gábor, *A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944-1989 között*, , în „Magyar kisebbség – nemzetpolitikai szemle”, Serie Nouă, partea I, III, 1997, nr. 3-4 (9-10), p. 375-403 și partea a II-a, IV, 1998, nr. 1 (11), p. 289-319.

Surse on-line:

- Enyedi, Sándor, *A Romániai magyar oktatás helyzete (1944-1959)* [Situția învățământului maghiar în România (1944-1959)], în, „Magyarságkutatás (1990-1991): A Magyarságkutató Csoport évkönyve”, Juhász Gyula (ed.), Magyarságkutató Intézet,

Budapest, 1991, p. 43-74, https://kisebbsegkutato.tk.hu/uploads/files/olvasoszoba/magyarsagkutatoevkonyv/evkonyv1990_91.pdf accesat la data: 14.09. 2016.

- Giurescu, Dinu C., *Învățământul în România între anii 1948 și 1989*, Disertație susținută cu ocazia ceremoniei de acordare a titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din Craiova, 22 noiembrie, 2001, http://www.ucv.ro/pdf/international/informatii_generale/doctor_honoris/68.pdf, accesat la data 10.05.2017